

## Weszprémi István orvosdoktor tudománytörténeti kutatásainak nyelvészeti vonatkozásai

### Stephen Weszprémi medical doctor's science research in historical linguistics aspects

Kapronczay Katalin PhD

[romhanyiagnes@semmelweis.museum.hu](mailto:romhanyiagnes@semmelweis.museum.hu)

*Initially submitted Juny05. 2012; accepted for publication July07, 2012*

---

#### Abstract:

Ebben az írásban a magyar orvos- és művelődéstörténet egyik XVIII. századi kiválóságának – Weszprémi Istvánnak – kevésbé ismert kutatásait kívántam bemutatni. Weszprémi kutatói érdeme tehát az érdeklődés felkeltése, hiszen a Sylvester-féle *Grammatika* – jelenlegi ismereteink szerint is – egyetlen megmaradt kéziratos példányára az ő ismertetése irányította a figyelmet. az orvosi életrajzok ismertetése kapcsán a magyar művelődéstörténet több évszázados emlékeit is feldolgozta. Kitért történelemre, régészetre, az éremtanra, és még sok egyébre, a kötetek olvasóját magával ragadja az összegyűjtött hatalmas anyaggal, a lelkes „meséléssel”. Több helyen bukkanunk nyelvészettel kapcsolatos adatokra, a magyar nyelvre vonatkozó személyes megjegyzéseire, amelyeknek látszólag semmi közük a mondanivaló előadásához.

**Kulcsszavak:** művelődéstörténet, orvosi nyelvészet, Weszprémi István, bábaság

**Keywords:** cultural history, medical linguistics, Stephen Weszprémi, midwifery

---

A felvilágosodás kori Magyarország tudományos életének, művelődésének egyik legjelesebb egyénisége minden kétséget kizáróan Weszprémi István orvosdoktor volt. Sokirányú érdeklődését a kor tudós főihez hasonlóan kamatoztatta a magyar művelődés szolgálatában, a hazai tudományok fejlesztéséért. Az orvostudomány területén végzett gyakorlati, kutatói és szakírói tevékenysége mellett maradandó értékeket alkotott a magyar történelem, a magyar művelődéstörténet emlékeinek feltárása és megírása területén, ugyanígy nem feledkezhetünk

el a magyar nyelv fejlesztése, az orvoslás szaknyelvének magyarrá tétele érdekében végzett munkásságáról sem.

Életútja jellegzetesen XVIII. századi magyar tudós-életrajz. 1723. augusztus 13-án született Veszprémben, ifjabb Csanády Istvánként. Nevét később szülővárosa iránti tiszteletből változtatta Veszprémire, és 1741-ben – debreceni kollégistaként – írta először W-vel. Tanulmányait a pápai református kollégiumban kezdte 1732-ben, majd 1739-ben a soproni evangélikus iskolában folytatta, ahol az alapvető ismereteken kívül a görög és latin nyelvet is elsajátította. 1743-ban rövid ideig Besztercebányán tanult, de arra nincsenek adatok, hogy kapcsolatba került volna Moller Károly Ottóval és nevezetes orvosi magániskolájával. Bár már 1741-ben felvették a híres debreceni kollégiumba, tényleges tanulmányait ott csak 1743-ban kezdte el. Szilágyi Márton, Szilágyi István, Tabajdi János, a kortársak elmondása szerinti legjobb matematika - oktató, Maróthi György (1715-1744), Szathmári István, valamint az általa legnagyobb tiszteletnek örvendő, nála nem sokkal idősebb - “magyar Faust”-ként emlegetett - Hatvani István (1718-1786) pallérozták elméjét.<sup>i</sup> Az iskola merev szabályaival eleinte összeütközésekbe került mivel “... gyakran hiányzott az estvéli könyörgésekről, kibújt a kötelező föveg viselése alól, szívesen hordott illetlen színű csizmát, rövid tunikát ..., ezekért gyakran kapott intést.”<sup>iii</sup> Tehetségét azonban hamarosan felismerték és kollégiumi “seniorságot” ért el, később pedig a kollégium könyvtárának felügyeletét, rendezését is rábízták. 1752. március 13-án a kollégium segítségével, ösztöndíjjal külföldi tanulmányútra indult. Néhány hónapos bécsi tartózkodása alatt közeli kapcsolatba, mondhatni baráti viszonyba került a bécsi udvar, az osztrák birodalom tudományos életének legbefolyásosabb személyiségével, Gerard van Swietennel (1700-1772), mégsem volt értelme tovább időznie a császárvárosban, mert protestáns létére nem kaphatott volna diplomát az ottani egyetemen. Van Swieten támogatásával azonban megkapta további útjához a hivatalos ajánlásokat. Ezután közel másfél évet töltött Zürichben, ahol mindenk előtt Johann Gesner (1709-1777) előadásait látogatta. 1753-ban a korszerű képzési módja és előnyös anyagi kedvezményei miatt a magyar diákok körében igen népszerű utrecht egyetem orvosi karára iratkozott be. Már a doktori cím várományosa volt, amikor a debreceni kollégium kérésére Angliába utazott, hogy anyagi támogatást szerezzen régi alma materének, mert Mária Terézia rendeletileg megtiltotta Debrecen városának a kollégium anyagi fenntartását. Weszprémi összekötve a jótékonyság kötelezettségét az egyéni érdekekkel, szívesen indult Angliába, mivel már hallotta hírét az ottani tudós orvostanároknak, a orvostudomány fejlettségének. Néhány hónapig Oxfordban, majd Cambridgeben hallgatott

előadásokat, szabad idejét az oxfordi Bodleiana könyvtárában töltötte. Útja ezután Londonba vezetett, ahol a Hunter fivérek, Alexander Monro, és mindenek előtt William Smelli (1697-1763) előadásai búvkörükbe vonták Weszprémit. Smellitől elsajátította a szülészet mesterségét, erről 1755-ben – Smellie aláírásával – bizonyítványt is szerzett. Minden vonatkozásban gazdagodtak ismeretei, kitűnően megtanult angolul, a St. Thomas Hospitalban megismerkedett a himlő megelőzésére alkalmazott beoltás (inokulálás) módjával, számos esetben saját maga is alkalmazta. Londonban jelent meg első jelentős műve, a *Tentamen de inoculanda peste*, amelyben a himlőoltás említett módszere alapján kidolgozott pestis-védőoltás lehetőségét írta le. Visszatérve Utrechtbe, 1756-ban szerezte meg orvosdoktori oklevelét. Értekezésében zürichi és londoni kórbonctani tapasztalatait dolgozta fel. Weszprémi tehetségének, elismertségének bizonyítéka, hogy két olyan európai hírű tudós hivatkozott avatási értekezésének megállapításaira, mint Giovanni Baptista Morgagni (1682-1771)<sup>iii</sup> és Albrecht von Haller (1708-1777).<sup>iv</sup> Morgagni a kórbonctani szemlélet alapjait, a kórbonctan tudományát megteremtő, az orvostudományban mérföldkőnek számító művében három helyen, hosszasan elemzi a “clarus” Weszprémi István megfigyeléseit, megállapításait.

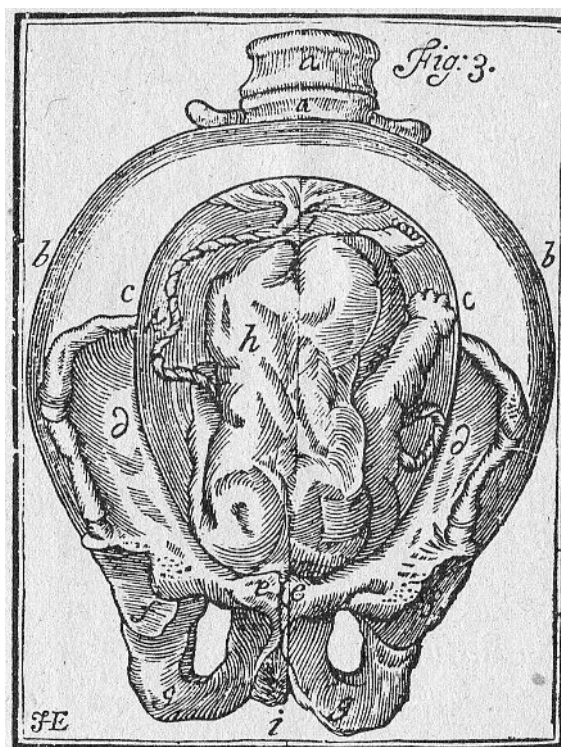
Hazatérte után, a törvény előírásainak megfelelően 1757. április 27-én a Helytartótanács által kijelölt bizottság előtt – Perbegh József Károly tanácsos, udvari cenzor elnökletével – letette azt a vizsgát, amely nélkül nem folytathatott volna itthon orvosi gyakorlatot.<sup>v</sup> Debrecenben telepedett le, ahol az idős Buzinkai György mellett hamarosan Weszprémi lett a cívisváros második tisztiorvosa. Az elkövetkező közel 40 esztendő, haláláig Debrecenben töltötte. A gyógyító munka mellett a kutatás és a szakkönyvek írása tette elviselhetővé számára a “pipafüstös levegőjű”, sivár vidéki életet, magánélete kudarcait és végzetes eseményeit. Idős korában háza Debrecen szellemi központja lett. Gyakori vendége volt Földi János – ő egyébként egyik veje is volt -, Diószeghy Sámuel, Fazekas Mihály, Kazinczy Ferenc, Csokonai Vitéz Mihály. Kiterjedt levelezése segítségével a korszak legkiválóbb tudósaival, orvosokkal, történészekkel, nyelvészekkel, természettudósokkal stb. került kapcsolatba, a leveleiben gyakran vágyott “respublica litteraria”-t számára ez az érintkezés biztosította. Az 1760-as évektől kezdve jelentek meg rendszeresen nyomtatásban könyvei, különféle időszaki kiadványban cikkei. Orvosi tárgyú munkái mellett számos bölcséleti is napvilágot látott, történelmi, nyelvészeti, sok éremtörténeti és a mindezek csúcsát jelentő, életművét megkoronázó, négy kötetes orvosi életrajz-gyűjteménye, a *Succincta medicorum Hungariae et Transylvaniae* (Lipsiae – Vienna, 1774-1787.), amely latin nyelven ellenére szellemiségében a magyar nemzeti tudomány és kultúra előtti főhajtás, az ország addig

megszerzett eszmei értékeinek kincsestára. Weszprémi 1799. március 17-én halt meg Debrecenben. Vonásait őrző képmása nem maradt az utókorra, földi maradványainak nyughelyét az idő eltüntette. Gondosan összegyűjtött, a kor fogalmai szerint tetemes magángyűjteménynek számító, mintegy 650 kötetes könyvtárának kötetei szétszóródtak, Mária Teréziától kapott díszes kitüntetése nyomtalanul eltűnt. Szellemi öröksége azonban nyomtatásban kiadott művei, kéziratban megmaradt írásai, levelei segítségével a magyar orvos- és művelődéstörténetet gazdagítja.<sup>vi</sup>

Mielőtt Weszprémi István magyar nyelven kiadott orvosi szakmunkáiról szólnék, fontos, hogy a XVIII. században lezajlott magyar nyelvújítási törekvéseket röviden vázoljam. A történelemben több olyan korszakot ismerünk, amikor a nemzeti nyelv használatának ügye új korszakot nyitó szellemi-bölcseleti irányzat hatására az érdeklődés homlokterébe került, sőt nem egyszer a politikai küzdelmek egyik jelképévé, célkitűzésévé vált. A legfontosabb a reformáció-humanizmus kora, ezután a felvilágosodás, majd – Magyarországon – a reformkor. A felvilágosodás századában központi helyre került a tudás, a művelődés, a szakmai ismeretek megszerzésének ügye, természetesen kinek-kinek az anyanyelvén téve lehetővé a tájékozottságot. Tanulni vágyó ifjaink hazai egyetem hiányában külföldi egyetemeket kerestek fel, külföldi tanulmányútjaikon szembesültek a hazai tudomány, műveltség nem megfelelő színvonalával. Azt a következtetést is hamarosan levonták és megfogalmazták, hogy az elmaradottság egyik legfőbb oka a tanulás és a tudományok nem anyanyelven való művelése. A helyzetet és a nyilvánvaló célt Bessenyei György fogalmazta meg szállóigévé vált mondatában: „*Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, idegenen sohasem*”<sup>vii</sup> A gondolat – a magyar nyelv használata a tudományos életben, magyar nyelvű tudományos munkák megírása, kinyomtatása – nem volt idegen orvosaink számára sem. Mindez elindított egy folyamatot, amely egyben számos kérdést is felvetett, mindenek előtt a magyar szakmai nyelv hiányát. Természettudósaink, orvosaink hősi munkát végeztek, amikor a külföldön, idegen nyelven közreadott könyveket lefordították magyarra, hiszen nem volt elegendő az illető idegen nyelv ismerete, a magyar nyelvű szakkifejezéseket is meg kellett alkotniuk. E folyamatban nagy érdemei voltak Weszprémi Istvánnak is.

Az első magyar nyelvű bábakönyv kiadása Weszprémi István nevéhez fűződik, 1766-ban jelent meg Debrecenben, Margitay István nyomtatásában *Bába mesterségre tanító könyv* címmel. Johann Nepomuk Crantz német nyelvű könyvének magyarra fordítására Weszprémit maga Gerard van Swieten ösztönözte és még a szerző hozzájárulását is megnyerte a kiadás

mielőbbi létrejötte érdekében. A kiadvány kezdő lapján közreadja van Swieten, majd Crantz levelét. Van Swieten utal arra, hogy néhány évvel korábban ő javasolta Crantznak, hogy *“erről a mesterségről egy kicsiny, de mégis komoly, hasznos és elsősorban a szülészetet előadók számára alkalmas munkát írjon... ha nyelvetekre lefordítanátok, igen hasznos lenne..”* Crantz így csatlakozott van Swieten buzdításához: *“Én magam is nagyon helyeslem... első lesz Magyarországon, aki a fáklyát felemeli, mint ahogy első voltam én is Ausztriában”*<sup>viii</sup> Crantz korábban ábrái nélkül kinyomtatott művét Lorenz Heister (1683-1758) és Hendrich van Deventer (1651-?)<sup>ix</sup> munkáiban szereplő ábrákkal egészítette ki Wespzémi. Az eredeti műhöz képest még egy apró eltérés található a kötetben: egy rövid *“Toldalék”*



1. ábra Wespzémi Bábakönyv, 304

A *Bábáknak Tisztek és Kötelességeik*” címmel, ez azonban nem egyéb, mint Torkos Justus János 1745-ben megjelentetett bábainstrukciója,<sup>x</sup> csupán a szükség-keresztelésről szóló 4. pontot hagyta el Wespzémi.



### 2. ábra Weszprémi Bábakönyv 305

A bábakönyv kiadásának híre – sőt annak egy példánya is – van Swieten közvetítésével eljutott Mária Teréziához, aki elismerésképpen díszes kitüntetést adományozott Weszpréminek. Az első bábakönyv megjelenésének szükségességét és sikerét bizonyítja, hogy rövid időn belül ismertté vált a bábák körében,



### 3. ábra Weszprémi Bábakönyv 306

A XVIII. századi orvoslás egyik fontos lépése a gyermekgyógyászat fokozatos kiválása, ekkortól vallották azt a nézetet, hogy a beteg csecsemők és kisgyermekek más ápolást igényelnek, mint a felnőttek. A gyermekgyógyászati irodalom első igazi magyar gyöngyszeme Weszprémi István sokoldalú tehetségét dicsérve *A' kiseded gyermekek nevelésekről való rövid oktatás* címmel Kolozsvárott, 1760-ban, Páldi István nyomdájában adták ki. Nem kizárólag orvos-egészségügyi felvilágosító mű, lényegesen több annál, hiszen általános tanítási tanácsokat is tartalmaz, Locke és Rousseau neveléseméleti hatása erősen befolyásolta a szerzőt munkája megírásában.<sup>xi</sup> A bevezetőben Weszprémi a megrogzött szokásokban gyökerező tudatlanságra hivatkozik a gyermekápolási nehézségeknél: *”... ritka az, a' ki értelmes Orvos Doktornak tanátsával kívánna élni máskor, hanem midőn megbetegednek, holott arra kellene vigyázni kiváltképpen, hogy meg-ne betegednének és a nyavalyáktól eleve oltalmaztatnának. Innét vagyon, hogy többen halnak ki az Emberek között öt Esztendőn alól, mint kik Életeknek ötödik Esztendejét elérték volna...”*<sup>xii</sup> Majd abbéli reményét fejezi ki, hogy *“Vajha eljöne már valaha az a' bődög Idő, mellyben az értelmes Tudós Emberek a' mi nemzetünkben is a' Gyermekek' Nevelésébe belé tekintetnének, ne bíznák azt egyedül az Aszszony-emberekre, a' kik tsak Nagy-Annyoktól reájok szállott régi szokások szerént intézik e' részben-is dolgokat”*<sup>xiii</sup> Hevesen ostorozta az elavult szokásokat, az egészségtelen, szoros pólyázást, de az újabb divatot is, ahogyan az előkelő asszonyok *“elunják magokat”* a gyermek szoptatásával, ezzel egyenesen *“a Természet ellen vétkeznek”*.<sup>xiv</sup> Számos megszívlelendő tanáccsal szolgált a csecsemő, majd a kis gyermek elválasztás utáni táplálásával, a dajka személyével kapcsolatban. Leírta a jellegzetes csecsemő- és kisgyermekkor betegségeket és gyógyításukat. A megelőzés egyik fontos elemeként kiemelte a himlőoltást, amelynek alkalmazásával angliai útján ismerkedett meg, és tudjuk, hogy londoni orvosi gyakorlata során számos gyermeket is beoltott. Az egészséges életmódra való nevelést már ifjú korban el kell kezdeni, vallotta Weszprémi, ez sarkalta könyve megírására is. Több vonatkozásban inti a szülőket a túlzásba vitt kényeztetés, a túl meleg öltöztetés, a gyakori és mennyiségben megterhelő etetés rossz szokása miatt. Hasznos tanácsokat ad a kis gyermek kezűgyességének fejlesztésére, valamint járásra és beszédre tanításukkal kapcsolatban is, utóbbiról az a véleménye, hogy a *“gügyögés”* rossz szokása helyett *“midőn szólni tanulnak, a' szókat értelmesen kell előttük kimondani és tisztán kell a' szájukba adni ...”*<sup>xv</sup> A magyar nyelvű könyvet elküldte van Swietennek, aki úgy vélekedett róla, hogy a munkácska hasznossága megérdemli, hogy közkinccsé váljon.

Az egészségügyi, dietetikai munkák között is találkozunk Weszprémi István nevével. Az *egészségnek fenntartására és a' hosszú életnek megnyerésére tartozó szükséges Régulák* c. munkája két kiadást is megért (Kolozsvár, 1760. és Pozsony, 1799.). A kis terjedelmű – mindössze 55 (negyed ívrét nagyságú) oldal – könyvecske valóban tömör, közérthető formában megfogalmazott, a mindennapi életvitelre vonatkozó tanácsokat tartalmaz. Gondolatmenete követi a klasszikus egészségtanok felépítését: a “levegő-égre” vonatkozó előírások, evésre-ivásra, pihenésre és testmozgásra, a test tisztulására és a lelki indulatokra irányuló útmutatásokat egy Toldalék követi. Ez utóbbiban a járványok elhárításától kezdve a szülőség, a gyermekek nevelésétől a megfelelő ruházkodásig, a „vének” életmódjától az elhízás veszélyéig mindenféle hasznos előírás megtalálható. A közelmúlt kutatásai valószínűsítik, hogy Weszprémi mind a *Régulákat*, mind pedig a korábbiakban tárgyalt *A kisedded gyermekek nevelésekről való rövid oktatás*-t angolból fordította, helyesebben a munkák jelentős része – bizonyos változtatásokkal és egyes részek, fejezetek kihagyásával – egy-egy kortárs angol kiadvány alapján készült, bár ezek szerzőjére, illetve a forrásként használt írásokra nem hivatkozott. Ennek ellenére nem mondhatunk ítéletet Weszprémi felett, megbélyegezve őt a másolás vétségével, hiszen a más nyelven, más szerzőtől korábban megjelent írások feldolgozása, átdolgozása, kiegészítésekkel és saját tapasztalatokkal való megtoldása – számos példa van rá – szokás volt abban a korban.<sup>xvi</sup>

Weszprémi bölcséleti kutatásait, történetírói törekvéseit leglátványosabban a *Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia* (Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza) című életrajzi összeállítás tükrözi, ugyanis az orvosi életrajzok ismertetése kapcsán a magyar művelődéstörténet több évszázados emlékeit is feldolgozta. Kitért történelemre, régészetre, az éremtanra, és még sok egyébire, a kötetek olvasóját magával ragadja az összegyűjtött hatalmas anyaggal, a lelkes „meséléssel”. Több helyen bukkanunk nyelvészettel kapcsolatos adatokra, a magyar nyelvre vonatkozó személyes megjegyzéseire, amelyeknek látszólag semmi közük a mondanivaló előadásához. Szívesen idézett általa szépnek tartott részleteket magyar nyelven, annak ellenére, hogy a négykötetes mű nyelve latin, így *Méliusz Juhász Péter Herbarium*-ából gyógynövény alapú gyógyszerek vényjeit<sup>xvii</sup>, néhányat Pétsi Lukács gyógynövény leírásaiból, felhívva a figyelmet az eredeti XVI. századi helyesírás és fogalmazás különlegességére, hangulatára.<sup>xviii</sup> Teljes terjedelmében közli Vizaknai Bereck Györgynek az artéria aortáról (fő verőér) írott elégiáját,<sup>xix</sup> a következő megjegyzést fűzve hozzá: „... az itt idézett mutatványból mindjárt kiviláglik, hogy a magyar nyelv az orvostudomány tárgyalására is igen alkalmas, mint ez már több magyar nyelven



megjelent könyvből is bebizonyosodott...”<sup>xx</sup> Majd folytatja a gondolatsort, és utal Köleséri Sámuel egy 1723-as erdélyi kalendáriumában közreadott, „A hirtelen fogó nyavalyákról” (vagyis fertőző betegségekről) szóló írására, amely szerinte szintén a fenti kijelentés ékes bizonyítéka.<sup>xxi</sup> Váratlanul bukkanunk rá a magyar nyelvemlékek tüzetes felsorolására, amelyhez Weszprémi azt a megjegyzést fűzte, hogy kutatásaiban véletlenül kerültek kezébe ezek az értékes nyelvi emlékek, és bár nem ezt kereste, mindent pontosan lejegyzett. A kultúrtörténeti ritkaságok nemcsak a korai magyar nyelv kutatói számára voltak érdekesek, de Weszprémi számára is, hiszen a gyógyítással kapcsolatos töredékeket is talált közöttük.<sup>xxii</sup> Ugyancsak fontos adalékokat hoz nyilvánosságra az általa fellelt, illetve ismert bibliafordítások felsorolásánál.<sup>xxiii</sup>

Az anyaggyűjtés levelezés útján végezte, a magyar tudós világ színe-javával kapcsolatban állt, kiterjedt levelezése a mai kutató számára is gazdag szellemi kincses tár. A levelezéssel szerzett okiratok, adatok között nyilvánvalóan olyan is volt, amelyet közvetlenül nem tudott felhasználni, Weszprémi érdeklődését azonban felkeltette és idővel hosszabb-rövidebb terjedelmű folyóirat - közleményként közreadta az avval kapcsolatos véleményét, gondolatait. Írt a magyar szent koronáról, a magyar királyok pénzeiről, stb. A kortárs nyelvészek figyelmét azonban Sylvester János grammatikájának ismertetésével vonta magára.

Sylvester János (1504/?/-1551/?/) humanista tudós, bibliafordító 1539-ben írta *Grammatica Hungarolatina* című művét Sárvár-Újszigeten. Sylvester munkája az első magyar nyelvtan, ezt tekintjük a magyar nyelvtudomány kezdetének, amelyben a szerző az egységes helyesírás szükségességét taglalja. Weszprémi három alkalommal jelentette meg a *Grammatica*-ról szóló rövid írását, amelyet a kézirat tanulmányozása, személyes átvizsgálás alapján készített. Első ízben a kassai *Magyar Múzeum* c. folyóirat adta közre 1792-ben, címe: *Tudósítás A' leg-régibb Magyar Grammatikáról*. Aláírása így hangzik: „Az illy tsekélységekben magokat gyönyörködtetőknék kedvéért írtam Debretzenben Szent Mihály' havának 8-dik napján. 1792. Dr. Weszprémi István.”<sup>xxiv</sup> A következő évben a bécsi *Magyar Hírmondó*-ban jelent meg, a címe ekkor: *Tudósítás. A' legelső és leg régibb Magyar Grammatikáról*. Az adott időpont és rövidített aláírás a következő: „Debreczenben, Böjt-elő Havának 2-dik napján 1793-dikban. D.W.I.”<sup>xxv</sup> Egy 1795-ben kiadott gyűjteményes kötetébe is bevette Weszprémi a *Magyar Museum*-ban megjelenttel azonos szövegű és keltezésű ismertetést.<sup>xxvi</sup> A kézirat fizikai jellemzőinek leírása egyértelműen arra utal, hogy Weszprémi kezében tartotta a papírlapokat, nem „hallomásból” szerzett adatokat közölt: „Nyóltzad részben, hat árkusokból áll, igen jó, tiszta, erős papirosra vagyon nyomtatva, úgy,

hogy szintén a' Hollandiaival vetélkedik. Sem a' Levelek, sem azoknak lapjai számokkal nintsenek meg-jegyezve, sem az árkusoknak számai betűkkel nintsenek a' Könyv-kötőknek kedvéért megbélyegeztetve.”<sup>xxvii</sup> Az írásmű rendkívüli különlegességével is tisztában volt: „Ez a' Könyvetske úgy elenyészett a' Hazában, hogy senki, tudtomra, arról e' mai napiglag sehol még tsak nem-is emlékezett. „<sup>xxviii</sup> Weszprémi természetesen nem elemzi részletekbe menően a *Grammatikát*, csupán az általa legfontosabbnak tartott következtetéseket vonja le. „Mélto' vólna ezt a' drága ritkaságú Könyvet újra ki-nyomtattatni. Nyelvünkre, sőt egyéb okokra nézve-is sokat lehetne belőle tanulni”<sup>xxix</sup> - mondja. Kiemeli Sylvester azon nézetét, amely szerint a magyar és a héber nyelv számtalan azonosságot mutat. Weszprémi utal arra a XVIII. századi, egyre égetőbb feladatra, mely az egységes nyelvtan és a hasonlóképp szabályokra alapozott helyesírás hiányára vezethető vissza, illetve arra a törekvésre, amely – megoldásként – egy magyar nyelvtani összeállítására irányult. „...ebből lehetne egy jó féle Magyar Grammatikát, a' mi időnkhez képest kevés munkával alkalmaztatva, a' Magyar Haza' számára készíteni.”<sup>xxx</sup> - véli.

Kazinczy Ferenc képzeletét megmozgatta Weszprémi rövidke ismertetése, és szerette volna ő is tanulmányozni a becses művet, sőt annak kiadását is tervbe vette. A megvalósítás azonban nem volt egyszerű. Erről így számolt be Kazinczy: „Dr. Weszprémi István, Debreczenben, azt a' jelentést tevė, hogy az örökre elveszettnek vélt könyv megvayon. De hol vayon-meg, azt nem mondotta. Gyengéji közzé tartozott a' nagy-embernek, szere-fele rettegni dicsőségeért, 's ha mit ollykor mástól véve, nem örömet hagyta tudni, melly kútfőből merítgetett. Itt ezen felyül kincsenek becsét akarta nevelni titkolódásával. Azonban azon kedvezések szerént, melyekkel a' jó Öreg velem bánni szeretett, a' mit elrejtve tarta a' Publikum előtt, nékem nem sokáig vonakodott meg-súgni.”<sup>xxxi</sup> Így tudta meg Kazinczy, hogy a ritkaság Sinai Miklós debreceni professzor birtokában van. A hiteles másolat megszerzése, majd a nyomtatásban való kiadás azonban még további nehézségekbe ütközött, de ez már egy másik történet.<sup>xxxii</sup>

Weszprémi kutatói érdeme tehát az érdeklődés felkeltése, hiszen a Sylvester-féle *Grammatika* – jelenlegi ismereteink szerint is – egyetlen megmaradt kéziratos példányára az ő ismertetése irányította a figyelmet.

Írásomban a magyar orvos- és művelődéstörténet egyik XVIII. századi kiválóságának – Weszprémi Istvánnak – kevésbé ismert kutatásait kívántam bemutatni.

- <sup>i</sup> MOLNÁR Ágnes: Debreceni arcok a felvilágosodás századából. Budapest, a Szerző kiad., 1939.143.p.
- <sup>ii</sup> KÓTAY Pál: Weszprémi István (1723-1799). In: Weszprémi István Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza. Kétnyelvű kiadás. Első száz. Ford.: Kővári Aladár. Budapest, Medicina K., 1960. XVI.p.
- <sup>iii</sup> MORGAGNI, Jo. Bapt.: De sedibus et causis morborum. Patavii, Remondini, 1765.
- <sup>iv</sup> HALLER, Albrecht von. Elementa physiologiae corporis humani. Lausanne, Soc.typ., 1777)
- <sup>v</sup> Jegyzőkönyv Weszprémi István kihallgatásáról 1757-ből. Az eredeti irat lelőhelye: Országos Levéltár. Battyány család levéltára. P. 1322. 178.cs. 1.tétel. Közli. Tóth István György. In: A Ráday-gyűjtemény évkönyve. IV-V. 1984-85. Bp. 1986.
- <sup>6</sup> Weszprémi István emlékezete halálának 200. évfordulóján. Bev. tanulmány: Schultheisz Emil. Sajtó alá rend.: Gazda István. Piliscsaba.- Budapest – Debrecen, MATI – SOMKL – DOTE, 2000. 293 p.
- <sup>vii</sup> Bessenyei György: Magyarság. Röpirat. Bécs, 1778.
- <sup>viii</sup> Ld. a kötet 1. számozatlan oldalán.
- <sup>ix</sup> DEVENTER, Hendrik Operationes chirurgicae novum lumen exhibens obstetricantibus... Leyden, 1701.
- <sup>x</sup> TORKOS, Joannes Justus: Taxa pharmaceutica Poseniensis. Posenii, Royer, 1745.
- <sup>xi</sup> PUKÁNSZKY Béla: A gyermekkor története. Budapest, Műszaki K., é.n. 136-139.p.
- <sup>xii</sup> Weszprémi István: A' kiseded gyermekek nevelésekről való rövid oktatás. Kolozsvár, Páldi, 1760. II. p.
- <sup>xiii</sup> Ld. u.o. III.p.
- <sup>xiv</sup> Ld. u.o. 16.p.
- <sup>xv</sup> Ld. u.o. 55.p.
- <sup>xvi</sup> SZLATKY Mária: Weszprémi magyar nyelvű orvosi műveinek angol gyökerei. In: Orvosi Hetilap, 1988, 129, 36, 1931-1932.p.
- <sup>xvii</sup> Ld. Weszprémi István: Succincta Medicorum Hungariae et Transilvaniae Biographia – Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza. Kétnyelvű kiadás. Első száz. Budapest, Medicina K., 1960. 216-218.p.
- <sup>xviii</sup> Weszprémi: Succincta ... Kétnyelvű kiadás. 3. kötet. Budapest, Medicina K., 1968. 624-634.p.
- <sup>xix</sup> Weszprémi: Succincta... Kétnyelvű kiadás 2. kötet. Budapest, Medicina K., 1962. 74-75.p.
- <sup>xx</sup> Ld. u.o. 75.p.
- <sup>xxi</sup> Ld. u.o. 76-78.p.
- <sup>xxii</sup> Weszprémi: Succincta... Kétnyelvű kiadás. 3.kötet. Budapest, Medicina K., 1968. 419-437.p.
- <sup>xxiii</sup> Weszprémi: Succincta... Kétnyelvű kiadás. 4. kötet. 95-113.p.
- <sup>xxiv</sup> Magyar Museum. (Kassa), 1792, II. IV. negyed. 422-428.p.
- <sup>xxv</sup> Magyar Hírmondó. (Bécs), 1793. 26.szám. 426-431.p.
- <sup>xxvi</sup> Weszprémi István: Magyar Országi öt különös elmélkedések. Pozsony, Wéber Simon Péter, 1795. 81-88.p.
- <sup>xxvii</sup> Ld. u.o. 82.p.
- <sup>xxviii</sup> Ld. u.o. 82.p.
- <sup>xxix</sup> Ld. u.o. 86.p.
- <sup>xxx</sup> Ld. u.o. 86.p.
- <sup>xxxi</sup> Magyar régiségek és ritkaságok. Kiad.: Kazinczy Ferenc. Pest, 1808. VI. p.

<sup>xxxii</sup> Bartók István: Grammatica Hungarolatina – Editio Kazinczyana. In: „Nem súlyed az emberiség!” Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára. Budapest, MTA Irodalomtudományi Intézet, 2007. 587-594.p. Bartók István: Adatok Sylvester János Grammatica Hungarolatinajának utóéletéhez a 1819. század fordulóján.